

Janusz Policha

Liberalne wizje ładu społecznego

Liberalizm /od łacińskiego *liber* - wolny/ oznacza współcześnie kilka stanowisk politycznych, które choć mają wspólne korzenie w XVIII i XIX - wiecznym klasycznym liberalizmie, są obecnie dość odmienne.

Liberalizm klasyczny to koncepcja polityczna biorąca za podstawę zasadę, iż funkcjonowanie aparatu państwa powinno być ograniczone jedynie do kilku funkcji: polityki zagranicznej, zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, sądownictwa i egzekucji prawa, poboru niskich podatków oraz ograniczonej kodyfikacji życia gospodarczego /np. system miar i wag, handel bronią/.

Klasyczne poglądy liberalne cechuje nastawienie, że ani władza polityczna, ani żadna grupa czy jednostka społeczna, nie powinna w żaden sposób zakłócać wolności jednostki w jakiejkolwiek dziedzinie życia. Jedynym dopuszczalnym zniewoleniem jest sytuacja, w której jednostka stanowi rzeczywiste zagrożenie dla czyjejś wolności lub czyjegoś mienia. Państwo liberalne nie powinno zatem „wtrącać się” w sprawy swoich obywateli, a podstawą stanowienia prawa powinny być prawa naturalne.

Klasyczny liberalizm jest za demokracją, ale z zapewnieniem ochrony mniejszości przed tyranią większości. W sprawach gospodarczych klasyczny liberalizm był przeciw polityce merkantylizmu oraz za polityką leseferyzmu /od francuskiego *laissez faire* - pozwólcie działać/. Zgodnie z jego założeniami, ingerencja państwa w gospodarkę jest niepotrzebna, a nawet bardzo szkodliwa, gdyż biedzie najlepiej potrafi zaradzić szybko rozwijająca się gospodarka.

Do współczesnych ruchów liberalnych należą:

- a/ europejski liberalizm,
- b/ amerykański liberalizm,
- c/ katolicki liberalizm,
- d/ konserwatywny liberalizm,
- e/ libertarianizm,
- f/ ordoliberalizm,
- g/ neoliberalizm,
- h/ socjalliberalizm,
- i/ zielony liberalizm.

I. Europejski liberalizm opowiada się za rozszerzeniem zakresu swobód obywatelskich /liberalizm społeczny/ oraz ograniczeniem ingerencji państwa w rynek /liberalizm gospodarczy/. Typowym przedstawicielem jest Partia Wolnych Demokratów /FDP/ w Niemczech. Liberalizm gospodarczy /leseferyzm/ postuluje wycofanie się państwa z ingerencji w gospodarkę oraz prywatyzację, deregulację, obniżenie podatków i barier celnych. Jest też przeciwny socjaldemokratycznemu modelowi państwa opiekuńczego.

Europejscy liberałowie nie są generalnie przeciwni umiarkowanej ingerencji państwa w takie dziedziny jak służba zdrowia, edukacja, emerytury, walka z biedą i bezrobociem. Nie postulują jednak walki z biedą i bezrobociem metodami administracyjnymi. Sposobem rozwiązania tych problemów jest obniżenie podatków, a tym samym pozostawienie w kieszeni podatnika pieniędzy na inwestycje, które tworzą miejsca pracy czym powodują obniżenie bezrobocia i wzrost zamożności obywateli.

Zdaniem liberałów walka z bezrobociem w praktyce sprowadza się do wprowadzania programów aktywizujących, które poza wzrostem obsługującej je biurokracji nie powodują żadnych trwałych i korzystnych zmian na rynku pracy.

II. Amerykański liberalizm postuluje zwiększenie roli państwa, zarówno w sferze społecznej jak i w gospodarce, celem wyrównania szans, i jest w poglądach ekonomicznych bliższy europejskiej socjaldemokracji niż europejskiemu liberalizmowi.

Amerykański liberalizm, zwany *modern liberalism* - nowoczesny liberalizm, jest dziś jednym z głównych nurtów światopoglądowych w Stanach Zjednoczonych. Wywodzi się wprawdzie z klasycznego liberalizmu, ale pod wpływem ewolucji przerodził się w XX wieku w zbiór poglądów, które w Europie określa się mianem lewicy. Główne siły amerykańskiego liberalizmu skupione są w Partii Demokratycznej. Partia Republikańska, obóz myśli konserwatywnej, też posiada w swych szeregach liberałów.

Amerykańscy liberałowie opowiadają się za pewnym udziałem państwa w gospodarce, oraz za utrzymaniem i dalszym rozszerzaniem praw obywatelskich, programami socjalnymi, a także za podatkiem progresywnym.

Amerykański liberalizm jest zatem nietypowy i odbiega od klasycznego liberalizmu kładącego nacisk na wolność i prawa jednostki, skłaniając się w sprawach społecznych raczej w kierunku idei socjalistycznych.

Do najważniejszych idei amerykańskich liberałów należy:

a/ poparcie dla programów społecznych i pewnego interwencjonizmu państwa w gospodarkę /m.in. regulacja biznesu/,

- b/ wspieranie edukacji publicznej,
- c/ poparcie idei praw obywatelskich, m.in. wspieranie praw znoszących dyskryminację mniejszości /rasowych, wyznaniowych, seksualnych itd./,
- d/ nacisk na ochronę środowiska,
- e/ wspieranie publicznego transportu,
- f/ sprzeciw wobec kary śmierci,
- g/ poparcie dla podatków progresywnych,
- h/ poparcie dla praw i etycznego traktowania zwierząt,
- i/ ograniczenie prawa do posiadania broni.

III. Katolicki liberalizm jest zespołem poglądów wyznawanych przez katolików popierających ideologię liberalną i dążących do tego, by Kościół uznał ustrój społeczny oraz polityczny opierający się na liberalizmie.

Ruch ten ma swoją genezę w rewolucji francuskiej. Za pierwszą manifestację katolickiego liberalizmu uznaje się ukazanie w 1830 roku we Francji dziennika "L'Avenir", którego założycielem był ksiądz H. de Lamennais. W jego ostatnim wydaniu ukazał się manifest głoszący, iż kult religijny musi być rozdzielony od władzy, która nie powinna ingerować w nauczanie i ceremonie religijne, a ponadto powinna istnieć całkowita wolność prasy. Wolność wychowania i wolność kultu powinny iść ze sobą w parze, ponieważ oba pojęcia są formą manifestowania własnych poglądów. Wolność zrzeszania się nie powinna być w jakikolwiek sposób ograniczona. Papież Grzegorz XVI potępił manifest Lamennaisa w encyklice *Singulari nos*.

Wśród postulatów mających za cel reformę współczesnego Kościoła wysuwanych przez osoby uważające się za liberalnych katolików znajdują się: zaakceptowanie przez Kościół kapłaństwa kobiet i zniesienie obowiązkowego celibatu wśród duchownych, uznanie prawa do antykoncepcji, eutanazji, aborcji, zapłodnienia *in vitro* i rozwodów oraz zaprzestania uważania związków homoseksualnych za grzech.

Większość postulatów i poglądów liberalno - katolickich jest potępiana przez Kościół katolicki jako stojące w sprzeczności z zasadami wiary i moralności katolickiej.

IV. Konserwatywny liberalizm oznacza stosowanie zasady konserwatyzmu w życiu społecznym oraz liberalizmu w gospodarce. W kwestiach gospodarczych jest za reformami wolnorynkowymi, ale w sprawach społecznych jest bliższy europejskiej chadecji czy amerykańskiej prawicy chrześcijańskiej. Ojcem myśli konserwatywno - liberalnej jest francuski polityk i myśliciel oraz badacz demokracji amerykańskiej Alexis de Tocqueville.

Będąc zaprzeczeniem idei lewicowych konserwatywny liberalizm za główne idee uznaje wolność, własność, sprawiedliwość.

Wolność w konserwatywno-liberalnym znaczeniu oznacza swobodę działań, zwłaszcza gospodarczych, w tym możliwość niekontrolowanego przez państwo handlu alkoholem, benzyną i lekami /według części konserwatywnych liberałów także narkotykami/. Państwo nie może koncesjonować działalności gospodarczej. W sferze publicznej oznacza wolność wyznania, miejsca zamieszkania itp. z zastrzeżeniem, iż wolność jednych nie może być osiągnięta pogwałceniem wolności innych.

Własność, prawo do własności jest, według konserwatywnych liberałów, podstawowym i naturalnym prawem każdego człowieka. Niedopuszczalna jest jakakolwiek ingerencja osób trzecich, w tym państwa czy związków zawodowych, w sferę własności prywatnej właściciela. Liberalizm w gospodarce oznacza wycofanie się państwa z ingerencji w gospodarkę. Postuluje się prywatyzację, deregulację, radykalne obniżenie podatków i zniesienia barier celnych.

Sprawiedliwość oznacza sprzeciw wobec uprzywilejowanemu traktowaniu przez państwo niektórych grup społecznych /roszczeniowych grup zawodowych, bezrobotnych, mniejszości narodowych, odmiennych orientacji seksualnych/, gdyż każde specjalne traktowanie jednej grupy jest jawną niesprawiedliwością wobec grup pozostałych.

Dlatego też konserwatyzm w życiu społecznym oznacza nieugięty sprzeciw wobec aborcji, legalizacji związków homoseksualnych /ale już nie homoseksualizmu/, przywilejów lub specjalnego traktowania niektórych grup społecznych /np. feministek, homoseksualistów/ i zawodowych /np. górników/, specjalnego traktowania związków wyznaniowych /takiego jak zwolnienie z płacenia podatków/.

Konserwatywni liberałowie postulują ograniczenie roli państwa w służbie zdrowia, edukacji, emeryturach, walce z bezrobociem proponując całkowitą prywatyzację lub mieszane modele prywatno - państwowe /jak np. w polskim zreformowanym systemie emerytalnym/.

V. Libertarianizm opowiada się za ograniczeniem państwa do roli „nocnego stróża” i wycofaniem go z zajmowania się zarówno gospodarką jak i sprawami społecznymi. Typowym przedstawicielem jest amerykańska Partia Libertariańska.

Libertarianizm, zwany także libertaryzmem, postuluje nieograniczoną swobodę dysponowania własną osobą i własnością, o ile tylko postępowanie to nie ogranicza swobody dysponowania swoją osobą i własnością komuś innemu, zgodnie z zasadą „wolność twojej pięści musi być ograniczona wolnością mojego nosa”.

Libertarianizm czerpie obficie z klasycznego liberalizmu oraz pewnych elementów anarchoindywidualizmu. Niekiedy libertarianizm jest wręcz uważany za synonim liberalizmu klasycznego.

Wstępne założenia libertarianizmu w pracował Jay Albert Nock w latach 30-tych XX wieku, który określał siebie jako filozoficznego anarchistę. Twierdził, że państwo sankcjonuje i wykorzystuje monopol na przemoc zniewalając społeczeństwo, które, by być prawdziwie wolne, powinno odrzucić wszelką państwowość. Był przeciwnikiem centralizacji władzy, podatków, regulacji, obowiązku edukacji, a także wszelkich form totalitaryzmów /bolszewizmu, faszyzmu, nazizmu, komunizmu, marksizmu/ a także demokracji.

Utożsamiał on przymus stosowany przez państwo z działalnością przestępczą, argumentując, że państwo jest legalnym monopolistą w zakresie popełniania zbrodni /pod pozorem wymierzania kary/ i kradzieży /pod pozorem nakładania podatków/.

Libertarianie uważają siebie za jedynych spadkobierców wolnościowej tradycji Zachodu. Ich wiara w wolny rynek daleko wykracza poza liberalizm. Z anarchizmem dzielą wrogość wobec państwa, dążąc do demontażu instytucji państwowych, co w liberalizmie klasycznym nie ma miejsca.

Ich zdaniem funkcje państwa powinny przejąć dobrowolne obywatelskie agencje, a prostytucja, narkotyki czy gry hazardowe powinny podlegać zasadom rynku.

Libertarianie uważają, że jedynym obowiązkiem człowieka jest respektowanie praw innych ludzi. Część z nich, określających się mianem minarchistów wierzy, że dla zapewnienia pokojowej egzystencji między ludźmi niezbędne jest istnienie rządu finansowanego z dobrowolnych datków, opłat urzędowych itp. Inni, zwący się anarchokapitalistami twierdzą, że każda niezbędna społecznie funkcja państwa, która jest przymusowo monopolizowana przez rząd /np. działalność policji czy wymiar sprawiedliwości/ może być z powodzeniem i znacznie efektywniej świadczona w drodze dobrowolnych umów rynkowych.

VI. Ordoliberalizm wykształcił się w Niemczech w latach 30-tych i 40-tych XX w. jako próba modyfikacji anglosaskiego klasycznego liberalizmu i przystosowania go do warunków i mentalności niemieckiej. Poszanowanie własności prywatnej i reguł gospodarki rynkowej łączono z katolicką nauką społeczną i konserwatyzmem obyczajowym.

Opierał się na katolickiej nauce o naturze człowieka, dostrzegając lekceważoną przez klasycznych liberałów i libertarian, rolę wspólnoty, tradycji, obyczajów i religii.

Wolność, zdaniem ordoliberalistów, była konsekwencją ludzkiej wolnej woli. Ustawy nie powinny tworzyć nowych norm, lecz ujmować tradycyjne obyczaje w kategorii prawne.

W gospodarce ordoliberalowie podkreślali aspekt etyczny pracy z uwagą podchodząc do papieskich encyklik społecznych i przeciwstawiając się traktowaniu pracowników „jak maszyny”. Opowiadali się za gospodarką rynkową, szczególnie doceniając i wspierając klasę średnią i drobną burżuazję. Dopuszczali interwencję państwa w gospodarkę tam, gdzie było to konieczne dla obrony konkurencji, wychodząc z założenia, że państwo ma bronić wolnego rynku przed monopolami i oligopolami.

Byli przeciwni systemowi socjalnemu, a interwencję państwa ograniczali do przypadków szczególnych takich jak opieka nad osobami niepełnosprawnymi i starymi.

Ordoliberalizm opowiadał się zdecydowanie za demokracją parlamentarną, którą traktował jako zaporę przeciwko totalitaryzmowi i kolektywizmowi. Ordoliberalowie obawiali się jednak tyranii większości i populizmu, stawiając ponad wolę większości rządu prawa. Popierali również decentralizację władzy i federalizację państwa.

VII. Neoliberalizm to koncepcja postulująca urzeczywistnienie zasad liberalizmu we współczesnych społeczeństwach. Został zapoczątkowany w latach trzydziestych XX w., po pierwszych negatywnych doświadczeniach wynikających ze stosowania interwencjonizmu państwowego.

Neoliberalizm docenia rolę państwa, ale tylko jako twórcy i strażnika ustroju. Odrzuca niemal w całości państwową ingerencję w gospodarkę. Jest reakcją na nadmierny interwencjonizm i jego ekonomiczne skutki takie jak wzrost deficytu budżetowego, długu publicznego i inflacji. Hasłami neoliberalistów są: deregulacja, czyli powrót do samoczynności mechanizmów ekonomicznych oraz odchodzenie od modelu państwa opiekuńczego jako zmniejszającego aktywność i kreatywność ludzi. Gospodarka powinna być wolna od ingerencji państwa w mechanizm rynkowy, regulowana jedynie polityką pieniężno-kredytową banku centralnego i potrzebami budżetu państwa.

Od strony teoretycznej współczesny neoliberalizm oparty jest na tzw. ekonomii podaży. W tej koncepcji zadaniem państwa nie jest stymulacja popytu, ale tworzenie warunków sprzyjających wzrostowi podaży i aktywności wytwórców, zmuszonych konkurencją do obniżania kosztów produkcji i cen. Twórcy neoliberalizmu postulują ograniczenie zadań państwa do tworzenia warunków do wolnej konkurencji i swobodnego stanowienia cen, przeciwdziałania monopolom i kartelom, zapobiegania załamaniom koniunktury, utrzymywania stabilnego pieniądza oraz stwarzania równych szans obywatelom.

Na płaszczyźnie politycznej neoliberalizm zaleca przestrzeganie praw jednostki, w tym praw własności, czemu mają służyć: konstytucja, apolityczna administracja, wolność prasy, konkurencyjne partie polityczne i niezależne sądownictwo.

Najwybitniejsi przedstawiciele tego nurtu intelektualnego to Friedrich August von Hayek oraz Milton Friedman.

VIII. Socjalliberalizm /liberalizm socjalny/ głosi wolność światopoglądową i obyczajową oraz zachowanie interwencjonizmu państwowego w mechanizmy wolnego rynku, dopuszczając możliwość posiadania przez państwo przedsiębiorstw użyteczności publicznej, w celu zabezpieczenia socjalnego dla najbiedniejszych.

Według jego założeń państwo ma dbać o dobrobyt, czyli zapewnić ludziom minimum socjalne, dostęp do wykształcenia i innych podstawowych potrzeb. Zwolennicy liberalizmu socjalnego zakładają, że państwo powinno zapewnić obywatelowi wolność od biedy.

Socjalliberałowie są za prawem do aborcji, do eutanazji, dekryminalizacją niektórych środków psychoaktywnych i równymi prawami dla homoseksualistów, w tym za prawnym uznaniem związków partnerskich. Twórcą doktryny jest Leonard Trelawney Hobhouse.

IX. Zielony liberalizm - termin odnoszący się do liberałów którzy inkorporowali część założeń zielonej polityki do swojej ideologii.

Nie dąży on bezwzględnie do utrzymania stanu środowiska naturalnego takim jaki jest kosztem rozwoju ludzkości, akceptując zmiany i szukając jednocześnie sposobów na zmniejszanie szkód wyrządzanych przez człowieka środowisku.

W kwestiach gospodarczych jest za znacząco większym interwencjonizmem państwowym niż klasyczni liberałowie, ale nieco słabiej jak neoliberalowie.

Literatura:

1. *Encyklopedia politologii*, t. 4: *Myśl społeczna i ruchy polityczne współczesnego świata*, pod red. M. Marczewskiej-Rytko i E. Olszewskiego, Kraków 2000.
2. J. Lewandowski: *Neoliberalowie wobec współczesności*, Gdynia 1991.
3. J. Bartyzel: *W gąszczu liberalizmów*, Lublin 2004.
4. St. Michalkiewicz: *Dobry „zły” liberalizm*, Warszawa 2005.
5. L. von Mises: *Liberalizm w tradycji klasycznej*, Kraków 2001.
6. M. Rothbard: *O nową wolność. Manifest libertariański*, Warszawa 2004.